

RECENSIES

rat en Hindustan in de zeventiende eeuw nauwelijks gestegen is. Het belang van zijn onderzoek lijkt mij dat de monetaire gegevens uit de VOC-bronnen over Gujarat en Hindustan nu beschikbaar zijn.

De hoofdstukken over de inkoop van indigo in het Bayana-gebied, de indigo Bayana, en van katoenen stoffen rond Awadh zijn de boeiendste. Van Santen komt daarin echt op dreef. Bijzondere omstandigheden brachten de VOC er toe om zover het binnenland in te gaan. Toen deze wegvielen, trok de Compagnie zich weer terug. De economische historicus van het Mughalrijk kan echter dankbaar zijn voor deze activiteiten, omdat ze hem veel informatie opleveren over indigoverbouw, textielweverij en de financiering daarvan. Over de relatie die Van Santen legt tussen het indigomonopolie dat de Mughalvorst Shah-jahan van 1633 tot 1635 aan zich trok, en de penetratie van de VOC in het Bayana-gebied met kredieten valt zeker het een en ander op te merken. Dat voert echter in dit tijdschrift te ver.

Voor de geschiedenis van de Nederlanden is de betekenis van dit boek dat het duidelijk laat zien dat de VOC, die soms wat gemakkelijk met monopolist wordt aangeduid, in Surat en het Midden-Oosten met andere moest concurreren. Zij bracht er weliswaar als enige specerijen uit Oost-Indonesië en koper uit Japan op de markt, maar zij kon er haar concurrenten niet wegdrücken. Van Santen heeft een zeer degelijk boek geschreven dat met vele tabellen goed gedocumenteerd is. Hij stelt zijn problemen helder en trekt zijn conclusies voorzichtig en precies. Er is een index. Het zou nuttig zijn als het boek in het Engels vertaald werd, zodat historici van Mughal India, die op een enkeling na het Nederlands niet machtig zijn, er hun voordeel mee kunnen doen.

H.K. s'Jacob

J.W. Veluwenkamp, *Ondernemersgedrag op de Hollandse stapelmarkt in de tijd van de Republiek. De Amsterdamse handelsfirma Jan Isaac de Neufville & Comp., 1730-1764* (Meppel: Krips Repro, 1981, 204 blz.).

Met dit proefschrift, waarop de auteur bij Schöffer te Leiden promoveerde, wordt opnieuw het thema van de Hollandse stapelmarkt en het ondernemersgedrag aan de orde gesteld. Het sluit in dit opzicht aan bij de bekende dissertatie van P.W. Klein uit 1965. Zoals Klein de Trippen koos Veluwenkamp Jan Isaac de Neufville tot onderwerp van zijn beschouwing. In het laatste geval was het archief Brants in het gemeentearchief te Amsterdam wederom de vrijwel onuitputtelijke bron. Ongetwijfeld is de ondernemersbiografie niet de enige weg waarlangs wij onze kennis van functie en werking van de Hollandse stapelmarkt in de tijd van de Republiek kunnen vergroten - te denken valt hiernaast aan een systematische bewerking der notariële archieven - maar zij is wel één van de voor de hand liggende en wellicht meest aantrekkelijke. Voor de hand liggend indien er uiteraard een bevredigend archief voor aanwezig is, aantrekkelijk vooral wegens de verbinding van het zakelijke en het persoonlijke element. Dit heeft bij Veluwenkamp al zijn weerspiegeling gevonden in de compositie van zijn boek. Na een inleidend hoofdstuk over het ondernemersgedrag op de Hollandse stapelmarkt komen afkomst van de familie De Neufville en de hoofdpersoon, Jan Isaac, naar voren. Het derde hoofdstuk preciseert iets omtrent de particuliere vermogenspositie en kapitaal aanwending van Jan Isaac de Neufville, waarna de firma zelf in alle facetten van bedrijvigheid uitvoerig naar voren treedt. De slotbeschouwing wordt gevolgd door een uitvoerig aanhangsel met onder andere vele tabellen van relevante comptabele gegevens en een handzaam register. Dit is bepaald een goed

georganiseerd boek, bovendien helder en beknopt geschreven. Afbeeldingen van De Neufville en zijn familie, alsmede van enige comptabele details en brieven verhogen de uiterlijke aantrekkelijkheid van het werk.

Wat Veluwenkamp heeft nagespeurd en te boek gesteld omtrent de familie De Neufville en Jan Isaac in het bijzonder vormt op zich al een voldoende dissertatie. Aan het einde der zestiende eeuw heeft het geslacht De Neufville, afkomstig uit Antwerpen, zich in Haarlem gevestigd; in het midden der zeventiende eeuw treffen wij leden der familie in Amsterdam aan. Zij zijn dan inmiddels doopsgezind geworden en in opvallende mate in de textielbranche werkzaam, zowel de fabricage als de negotie. Jan Isaac (1706-1772) houdt de familietraditie hoog en associeert zich in 1730 met de uit de linnenhandel afkomstige Joan ter Meulen tot de firma Jan Isaac de Neufville & Comp., welke hoofdzakelijk activiteiten in de linnenhandel ontplooit. Door zijn huwelijk met de dochter van de Haarlemse zijdereder Simon Bevel (1736), die ongeveer vier ton nalaat, wordt Jan Isaac een vermogend man. Na de fusie van zijn firma met de firma De Neufville van der Hoop & Comp. in 1764 trekt Jan Isaac zich uit het zakenleven terug. Doordat zijn kinderen jong gestorven zijn, bezit hij geen opvolgers. Aldus mondt het economisch levensverhaal van Jan Isaac uit in het relaas van de vermogensbezitter en dat van de firma. Dankzij de bijna volledig bewaard gebleven administratie is het mogelijk beide lijnen te volgen. Zowel in de ene als de andere komen opmerkelijke dingen naar voren. Uit de tabel van inkomen en bestedingen (141) blijkt dat Jan Isaac geenszins de fervente spaarder is waarmee het beeld van de tijd ons vertrouwd heeft gemaakt. Het grote vermogen maakt dit ook niet noodzakelijk. Het merendeel hiervan stak in effecten, de firma en onroerend goed, met in de tijd vrij sterke schommelingen daartussen, al naar gelang van de activiteiten van de bezitter. Bij de effecten waren de Engelse sterk in de meerderheid. De rentabiliteit van het effectenbezit was een 3 a 4%, die van de firma 7 a 8%. Jan Isaac komt hier naar voren als een man, die zoals de auteur stelt niet zijn genoegen vond in het lopen van grote geldelijke risico's. Even fraai als de lijn van de vermogensbezitter trekt Veluwenkamp die van de firma, met de wisselende nadruk op de produkten linnen en as, de wijzigingen in de inkoop- en afzetgebieden en de belangrijke kwestie van de continuïteit in de relatiekring.

Dit economisch levensverhaal van Jan Isaac de Neufville is gevat in een kader van aan de ene zijde een kritische beschouwing van de literatuur over het ondernemersgedrag op de Hollandse stapelmarkt (vooral Klein, Posthumus, Barbour en Christensen) en aan de andere zijde een toetsing hieraan van de verkregen bevindingen in de slotbeschouwing. Of het gedrag van De Neufville representatief is geweest voor het ondernemersgedrag op de stapelmarkt acht de schrijver niet mogelijk te bepalen, al stelt hij toch wel dat Jan Isaac behoorde tot de modale groep van de tamelijk traditioneel, voorzichtig en vooral weinig vernieuwend optredende kooplieden met beperkte doelstellingen en visie (122). Terecht wordt hierbij gewezen op de aanwezige comfortabele vermogenspositie, zoals gezegd door vererving verkregen. Nochtans is het inderdaad aannemelijk dat de belangrijkste kenmerken van het gedrag van De Neufville, specialisatie en het onderhouden van vaste relaties, karakteristiek zijn voor het ondernemersgedrag op de Hollandse stapelmarkt, vooral in de achttiende eeuw. Wellicht niet representatief lijkt De Neufville zeker wel typerend voor een tijd waarin de Republiek aan economisch-structurele veranderingsprocessen onderhevig was: daarin kon een gedegen ondernemer veelal ook niet meer doen dan de schade beperkt houden en zijn vermogen nauwelijks vergroten, terwijl hij met zijn gezin een behaaglijk leven kon leiden. Uitdagingen van het expanderend financieel bedrijf waren daarbij blijkbaar niet uitgegaan. Waar de financiële resources er stellig voor bestonden, is dit opmerkelijk, een facet dat enige nadruk had verdiend. Geen grote dingen, noch in

RECENSIES

het negatieve, noch in het positieve. Ik waag op te merken dat dit toch bijdraagt tot het algemeen economische beeld van de beschreven periode. Uiteraard laat deze slotopmerking geheel onverlet mijn waardering voor de subtiële, penetrerende wijze waarop Velu-wenkamp het beeld van deze ondernemer en deze onderneming heeft geschetst. Zijn boek vormt een verrijking van onze kennis van functie en werking van de Hollandse stapelmarkt en zal in de literatuur hierover een blijvende plaats innemen.

Joh. de Vries

B. Oosterwijk, *Koning van de koopvaart. Anthony van Hoboken (1756-1850)* (Historische werken over Rotterdam, Grote Reeks XXVIII; Rotterdam: Stichting historische publicaties Roterodamum, 1983, 320 blz., f50,—, ISBN 90 70874 01 6).

De geschiedschrijving van het vroege economisch leven van Nederland is niet rijk aan verhalen over figuren die met niets begonnen en als miljonair eindigden. Eén van de zeldzame voorbeelden was Anthony van Hoboken, als zoon van met paupers aangeduide ouders in 1756 bij de Delftse Poort te Rotterdam geboren en als heer van Rhoon en Pendrecht en Cortgene in 1850 in een familiegrafkelder in Hillegersberg begraven. Eerst op vijftigjarige leeftijd huwde hij, met een hoogzwanger lid van zijn huispersoneel, waarna hij nog acht kinderen kreeg. In 1774 begon hij op eigen kracht een handel in boter. Honderd vijf tig jaar later was dat begin aanleiding tot het schrijven van een waardevol gedenboek door A. Hoyneck van Papendrecht voor het toenmalige Indische produktenbedrijf A. van Hoboken en Co., waarin zeer vele stukken uit het bedrijfs- en familie-archief waren verwerkt of afgedrukt. De firma (tussen 1970 en 1973 opgeheven) doorstond de tweede wereldoorlog, het archief echter ging in 1940 compleet verloren.

Een echte biografie van deze Rotterdamse zakenman kon dus sedertdien moeilijk meer worden gevonden. De vraag of toch niet aan de hand van andere bronnen meer over Van Hoboken bekend kon worden, bleef menigeeen bezighouden. De Rotterdamse journalist Oosterwijk heeft de daad bij de gedachte gevoegd. Hij is op al die plaatsen waar hij sporen van Van Hobokens activiteiten kon vermoeden, gaan speuren, van het archief van de Hervormde Gemeente te Rhoon tot en met het archief Baud en het archief Koloniën Geheim in het Algemeen Rijksarchief toe (een overzicht ontbreekt helaas in het boek). Oosterwijk heeft hierdoor vele nieuwe gegevens of aanvullingen op reeds bekende zaken aan het licht gebracht. Met een vlotte pen heeft hij ze in een chronologische ordening tot een biografie bijeengevoegd. Een prestatie waarmee hij vele soorten historici aan zich heeft verplicht.

Van Hoboken was actief in de nadagen van de Republiek, de Franse tijd en in de eerste decennia van het Koninkrijk. Met de politiek liet hij zich vermoedelijk niet veel in, ook de Franse politiefunctionaris De Marivault noemde hem in 1812 een zeer loyaal onderdaan. Alleen zaken doen en later zijn sociale status in Rotterdam interesseerden hem. Voor respectievelijk f249.500,— en f 300.000,— kocht hij in 1830 en 1842 twee heerlijkheden en de daarbij behorende titels. In zijn zakenleven speelde tot lang na de Franse tijd de internationale handel in boter en kaas een voornamende rol. Maar omstreeks 1788 was ook reeds zijn interesse voor Aziatische handel begonnen. Zo maakte hij volop gebruik van de mogelijkheden tot particuliere handel onder het VOC-regime. Interessante voorbeelden hiervan haalt Oosterwijk aan. Parten in koopvaardischepen kocht hij ook al van 1788 af. Langs deze weg werd Van Hoboken (zee)handelaar en reder en in die hoedanigheden bouwde hij na 1795 voortdurend zijn activiteiten uit. Het bezit van de scheepswerf 'Rot-